

EXAMENSARBETE

Våren 2006

Läroarbete

Det ska vara brett!

Pedagogers tankar om hur man
kan använda skönlitteratur för att
utmana goda läsare.

Författare

Johanna Sandström
Carola Svensson

Handledare

Kerstin Bergöö

Det ska vara brett!

Pedagogers tankar om hur man kan använda skönlitteratur för att utmana goda läsare.

Abstract

Syftet med arbetet är att få en djupare insikt i och ökad kunskap om hur man som pedagog kan arbeta i skolan för att hjälpa och möta de lässtarka eleverna i deras fortsatta läsutveckling samtidigt som de bibehåller sin läsglädje. Avsikten är också att undersöka skönlitteraturens roll i ett sådant arbete. För att få fram relevant information till undersökningen intervjuades sju pedagoger på lågstadiet, mellanstadiet och högskolan som samtliga dagligen arbetar med skönlitteratur i sin undervisning. Av resultatet framgår det att en del av pedagogerna använder skönlitteraturen som ett komplement i sin undervisning medan andra menar att de istället använder det som ett läromedel. Det framgår också av resultatet att det finns en oenighet om de goda läsarnas möjligheter att vidareutvecklas i sin läsning. Undersökningen visar slutligen att pedagogens kunskap och sätt att arbeta påverkar de goda läsarnas fortsatta utveckling. Alla pedagoger i undersökningen är eniga om att ett väl fungerande skolbibliotek är en förutsättning för att eleverna ska komma vidare i sin läsutveckling

Ämnesord: Goda läsare, skönlitteratur, läsning, skola

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
1.2 Syfte och problemformuleringar	6
2. LITTERATURGENOMGÅNG	6
2.1 Vygotskij	7
2.2 Barn och läsning	10
2.2.1 Läsundervisningens historia.....	10
2.2.2 Läsutveckling	11
2.2.3 Individuell läsutveckling	11
2.2.4 Läsutveckling kopplat till omgivningen.....	12
2.3 Skönlitteratur i skolan	12
2.3.1 Läroplanens förändring	13
2.4 Varför ska man arbeta med skönlitteratur i skolan?	14
2.4.1 Kunskap och fantasi genom skönlitteratur	15
2.4.2 Kunskap om litteratur.....	16
2.4.3 Språkutveckling.....	16
2.5 Pedagogens roll.....	17
2.5.1 Läroplanen.....	17
2.5.2 Det pedagogiska arbetet	18
3. EMPIRI	20
3.1 Val av metod	20
3.1.1 Intervjuer	20
3.2 Val av informanter	20
3.3 Genomförande	21
3.4 Resultatredovisning.....	21
3.4.1 Läsning	22
3.4.2 Skönlitteratur	23
3.4.3 Pedagogens roll	27
4. DISKUSSION	30
4.1 Diskussion	30
4.2 Metoddiskussion	35
4.3 Resultatets konsekvens för lärarrollen.....	36

5. SLUTSATS.....	36
6. SAMMANFATTNING	37
REFERENSLISTA.....	38
Bilaga 1.	39

1. INLEDNING

I litteraturen som vi kommit i kontakt med under vår lärarutbildning står det att man som pedagog ska låta eleverna diskutera och reflektera över de böcker man läst för att komma vidare i sin läsutveckling. Då läskunnigheten i en klass oftast är mycket varierande kan det vara svårt för pedagogen att anpassa sin undervisning efter allas behov. Det kan då bli lätt att man lägger fokus på de elever som har lite svårare för att läsa. Detta i sin tur leder till att de elever som är goda läsare lätt glöms bort och inte får samma utvecklingsmöjligheter som de andra. Det är självklart så att man inte ska förbise de elever som har svårt för att läsa men som pedagog måste man även kunna lägga upp sin undervisning så att alla elevers behov tillgodoses. Det vi valt att undersöka är hur man som pedagog kan stimulera elever som redan är goda läsare så att de fördjupar de språkliga och allmänna kunskaper de redan har samt bibehåller sin läsglädje. Vi anser att skönlitteraturen kan vara ett bra medel för pedagogen att använda i detta arbete. I undersökningen har vi därför också valt att undersöka hur några pedagoger använder skönlitteraturen i sitt arbete.

Den uppfattning vi fått då vi varit ute på våra VFU-platser är att man mest arbetar med skönlitteratur i form av bänkbok. Denna bok får eleverna välja själva och sedan ha liggande i sin bänk. I bänkboken får eleverna läsa då det blir tid över. Det blir alltså en form av tidsfördriv. Uppföljning i form av till exempel reflekterande samtal om lästa böcker förekom inte utan eleverna fick oftast bara fylla i en kort bokrecension. Denna recension sattes sedan in i en pärm och kom inte till mer användning. Efter samtal med elever i en av våra VFU-klasser mötte vi bland annat en lässtark elev i årskurs 4 som tyckte att läsning var tråkigt och inte gav någonting. Enda anledningen till att denna elev läste var att pedagogen ville det. Läsningen var inte lika rolig och givande som den varit då hon precis lärt sig läsa. Detta kan vara ett tecken på att hon är understimulerad och behöver kanske mer hjälp för att komma vidare i sin fortsatta läsutveckling.

Anledningen till att vi väljer detta område är att vi vill fördjupa våra kunskaper inom läsutveckling så att vi i vår framtida yrkesroll kan anpassa vår undervisning till alla de elever vi har och deras läskunnighet. Vi vill också få en större inblick i hur man som pedagog kan göra detta genom att använda sig av skönlitteratur. Det är även viktigt att man har en trivsamt miljö runt läsningen så att pedagogen och eleven kan få utbyte av varandras erfarenheter och

åsikter då detta kan bidra till utveckling, även det vill vi därför studera. Vi stödjer oss på Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen (ZPD) och tar även upp litteratur som handlar om läsutveckling och om hur man i allmänhet kan arbeta med skönlitteratur. Avslutningsvis tar vi i litteraturgenomgången upp en diskussion om hur en professionell pedagog kan arbeta.

1.2 Syfte och problemformuleringar

I läroplanen Lpo94 står det att undervisningen:

[...] skall anpassas efter varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling (www.skolverket.se/sb/d/468,2006).

Syftet med vårt arbete är att få en större kunskap om hur man som pedagog i grundskolan kan arbeta för att möta de lässtarka eleverna och hjälpa dem i deras fortsatta läsutveckling. Då skönlitteraturen kan vara ett medel i detta arbete vill vi även få mer kunskap om hur man som pedagog kan använda sig av den i sin undervisning. Som utgångspunkt för vår undersökning har vi formulerat följande frågor:

- **Har man som duktig läsare i grundskolan samma förutsättningar att utvecklas och få stimulans i sin fortsatta läsutveckling som de svagare läsarna?**
- **Hur kan man som pedagog hjälpa och utmana de elever i gruppen som redan är goda läsare så att de kan utvecklas och bibehålla sin läsglädje?**
- **Hur kan man som pedagog använda sig av skönlitteratur i undervisningen för att utmana och stimulera de goda läsarna till vidare utveckling?**

2. LITTERATURGENOMGÅNG

I litteraturgenomgången kommer vi att ta upp flera olika författares syn på läsning och läsutveckling. Vi kommer också att ta upp deras syn på skönlitteratur samt pedagogens betydelse i detta arbete. Den teori som vi i grunden väljer att stödja oss på är Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen (ZPD). Anledningen till att vi väljer att stödja oss på Vygotskijs teori är att han tar upp många olika aspekter på barns inläring och utveckling.

Vygotskij visar på hur man som pedagog kan förhålla sig till sina elever för att de ska få den bästa inläringen och utvecklingen. För att göra hans teori om den proximala utvecklingszonen (ZPD) mer lättöverskådlig väljer vi att använda oss av Margareta Sandström Kjellins figurer. Undersökningen handlar om att ta reda på hur man som pedagog kan arbeta med de duktiga läsarna för att de ska vidareutvecklas. Vi menar att Vygotskijs teori är en bra grund att utgå ifrån.

2.1 Vygotskij

Lev Vygotskij (1896-1934) var verksam inom litteratur, konst och psykologi. Vygotskijs tankar om människans utveckling har stor betydelse inom många vetenskapliga områden, dessa blev dock inte kända förrän på 1960-talet. Vygotskij tog fram begreppet ZPD (den proximala utvecklingszonen) då han i sitt arbete med utvecklingsstörda barn behövde hitta en god undervisningsmetod för just dessa barn (Sandström Kjellin, 2004).

Då det gäller inläring och utveckling har omgivningen enligt Vygotskij en stor och viktig betydelse för vad eleven kan klara av att förstå. Han menar att man inte bara kan bestämma elevens nuvarande inlärningsnivå utan man måste se till åtminstone två olika utvecklingsnivåer. Dessa nivåer kallar han för den aktuella utvecklingsnivån och den potentiella utvecklingsnivån. Den aktuella utvecklingsnivån innebär där eleven befinner sig just nu och den potentiella utvecklingsnivån innebär dit eleven kan nå. Det är emellan dessa nivåer som zonen för den proximala utvecklingen (ZPD) finns (Sandström Kjellin, 2004).

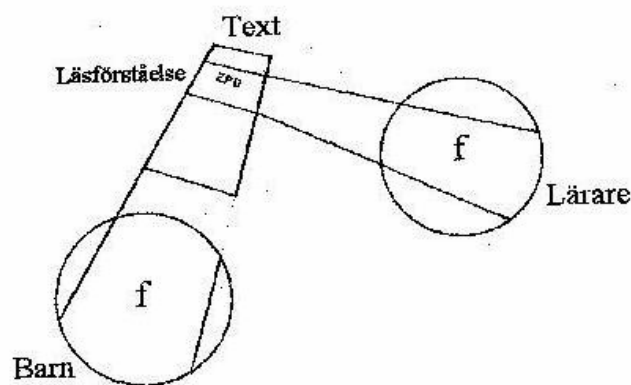
Sandström Kjellin sammanfattar i boken *Läsutveckling i ett helhetsperspektiv* (2002) Vygotskijs teori så här:

Vygotskijs teori poängterar att när det gäller barns lärande i skolan måste man se till vad barnet är på väg att utveckla (vad det kan uppnå med hjälp av en vuxen eller i samarbete med mer kunniga jämlingar). Vygotskij poängterar att man måste beakta både elevens inlärningspotential och de undervisningsmetoder som används; man kan inte bara beakta det ena av de två. Det som hans teori poängterar allra mest är att den kulturella och historiska omgivningen har avgörande betydelse för barnets språkliga utveckling och att utvecklingen försiggår i ett dialektiskt samspel med omgivningen (Sandström Kjellin 2002, s 7).

Sandström Kjellin beskriver olika aspekter på läsning. Hon utgår från Vygotskijs teori om ZPD när hon i tre aspekter beskriver interaktionen mellan elev och pedagog i en lässituation.

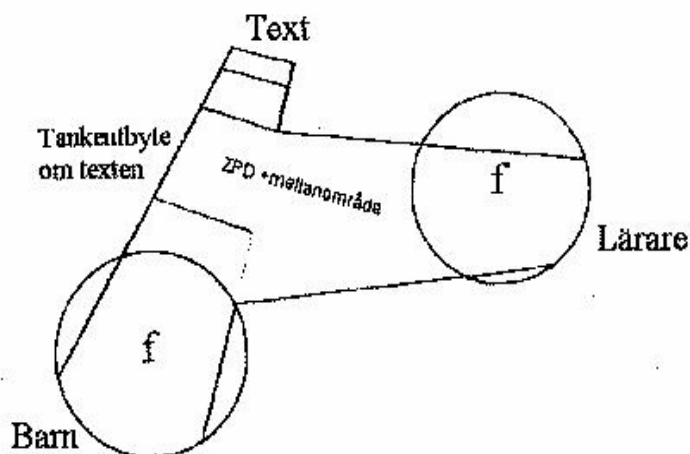
Den första av dessa aspekter är ordavkodning vilken går ut på att pedagogen formar ett visst mönster för läsning hos eleven. Den andra aspekten, läsförståelse, stimulerar barnets reflektion och den tredje och sista aspekten går ut på att pedagogen försöker förstå elevens perspektiv, omprövar sin egen förståelse och då även vidgar sitt eget perspektiv (Sandström Kjellin, 2002).

I figurerna nedan symboliserar en cirkel eleven och den andra cirkeln pedagogen. Det *F* som befinner sig i cirklarna visar varje individs förförståelse. Den ofullständiga konen respektive den utvidgade konen representerar den text som läses. Att området ZPD är olika stort i figurerna 1 och 2 uttrycker lärarens möjligheter att pedagogiskt stärka elevens möjlighet att förstå (Sandström Kjellin, 2004).

Figur 1. Läsförståelse

Stimulans inom ZPD innebär här att läraren först påpekar att ord eller att textförståelsen är felaktig, ger barnet kommunikativa stöttor och förhandlar om ord- eller textförståelsen. Inläring inom ZPD innebär att barnet uppvisar tillägnande av egen insikt om ett ord eller en texts betydelse (Sandström Kjellin, 2004 s.56-57).

Figur 2. Tankeutbyte om texten

För en elev innebär inläring att den kognitiva verbala förmågan får möjlighet att utvecklas. För läraren innebär inläringen att läraren får möjlighet att utvecklas i sitt pedagogiska kunnande (genom att ta del av elevens tankar och känslor) och kanske utveckla sin förmåga att reflektera över sin praktik på en metanivå, kort sagt utveckla sin professionalism och sitt yrkesspråk (Sandström Kjellin, 2004, s 57).

I figur 1 när Sandström Kjellin(2004) skriver läsförståelse innebär det att betydelsen av en text är fastställd. Det är enbart inom området ZPD som pedagogen och eleven möts och det förekommer någon form av stimulans i läsningen. I figur 1 möts inte pedagogen och elevens förståelse speciellt mycket. Denna typ av undervisning kan dock innehålla både stimulans och inläring inom ZPD trots att kommunikationen är helt vertikal det vill säga riktad från pedagogen till eleven.

I figur 2 beskriver Sandström Kjellin hur pedagogens respektive elevens intresse för varandras perspektiv ökar. Då ökar även stimulansen inom ZPD vilket gör att ZPD och det så kallade mellanområdet sammanfaller. Det är när pedagog och elever kan förhandla om textens innebörd, se till varandras perspektiv, reflektera över detta och sedan utveckla sitt eget perspektiv som inläring inom ZPD sker. Här arbetar man som pedagog alltså på det sättet att man ser till elevernas värld och deras erfarenheter och upplevelser och drar in det i läsningen. Om inläring inom ZPD ska äga rum måste kommunikationen normalt dock vara verbalt horisontell. Det vill säga pedagog och elever deltar på någorlunda jämbördiga villkor. (Sandström Kjellin, 2004).

Sammanfattningsvis kan sägas att dessa två figurer visar på pedagogens och elevernas samspel med varandra i en inläringssituation. De visar bland annat på hur dessa parter kan samverka i en lärandesituation för att alla ska uppnå bästa möjliga utvecklingsresultat, läraren som pedagog och eleven som läsare.

2.2 Barn och läsning

Som en inledning till avsnittet om varför barn ska läsa kommer synen på läsning ur ett historiskt perspektiv att beskrivas. Läsningens betydelse för Sveriges befolkning under olika århundraden kommer i korthet att belysas. Därefter kommer barnets läsutveckling att beskrivas ur ett individuellt perspektiv och ett omgivningsperspektiv.

2.2.1 Läsundervisningens historia

Dahlgren med flera skriver i boken *Barn upptäcker skriftspråket* (1999) att folket i Sverige tidigt var läskunnigt och på 1600- talet kunde flertalet svenskar läsa. Största anledningen till att folkets läskunnighet ökat är enligt författarna att 1686 års kyrkolag föreskrev allmän läskunnighet.

Under 1500- talet, reformationens århundrade, kom det skrivna ordet att spela stor roll. Den enskilde personens gudsförhållande sattes i centrum, vilket krävde att han/hon kunde läsa Guds ord. Rättesnöret för människans liv och tro var bibeln och för att man skulle kunna rätta sig efter och ta till sig Guds ord krävdes det att man kunde läsa. Från början hade präst och klockare ansvaret för läsundervisningen men eftersom arbetet ansågs vara belastande så lades ansvaret över på hemmet. Husfadern var den som fick ta det största ansvaret och undervisningen kontrollerades av kyrkan genom husförhör. Upplysningstiden kom att ändra på den tidigare ”utantill-läsningen”, mekanisk avkodning, på så vis att man började ställa krav på förståelsen av det lästa. Att kunna texten räckte inte, att även förstå och reflektera över det lästa ansågs ha betydelse. Vid försummelse av läsundervisningen fick husfadern betala böter och under 1700- talet kunde han bli ställd inför domstol och hamna i fängelse (Dahlgren, m.fl., 1999).

För att få konfirmeras, gifta sig, fostra barn och vara vittne vid ting var man tvungen att kunna läsa. Då folkskolan inrättades 1842 hade den läskunnighet som inträdeskrav. Läsundervisningen fick dock inte formellt utrymme i skolundervisningen förrän med småskolans inrättande 1858. Från att ha varit hemmets och kyrkans ansvar övergick i slutet av 1800-talet läsundervisningen till att vara hemmets och skolans ansvar (Dahlgren, m.fl., 1999).

Genom folkskolans införande tyckte många föräldrar att de kunde släppa taget om läsundervisningen. Folkskolans små resurser och många elevers frånvaro (på grund av långa avstånd till skolan) gjorde att läskunnigheten försämrades då den allmänna skolundervisningen infördes. Att småskolan inrättades 1858 och fick ansvaret för läsundervisningen blev lösningen (Dahlgren, m.fl., 1999).

2.2.2 Läsutveckling

Läsförmåga och läsutveckling kan beskrivas utifrån två olika perspektiv. Det ena är det individuella perspektivet och det andra är omgivningsperspektivet. Ur ett individuellt perspektiv kan man beskriva läsförmågan som något som individen antingen klarar eller inte klarar av. Det man då i första hand intresserar sig för är individens biologiska och intellektuella förutsättningar och inte så mycket om själva omgivningen det vill säga var och hur läsandet sker. Ur ett omgivningsperspektiv är det däremot de kulturella och kommunikativa förutsättningarna som står i centrum (Sandström, Kjellin 2004). I den här studien gäller det framförallt skolans undervisning. I boken *Läsglädje i skolan* (1998) diskuterar författarna läsningens stora betydelse för språkutvecklingen. Därför anser de att barn egentligen ska börja läsa redan innan de kan läsa genom att på olika vis komma i kontakt med böcker. Detta då hälften av människans ordförråd enligt språkforskare runt om i världen formas före sju års ålder. För språkutvecklingens skull bör därför barn läsa innan de kan läsa och redan innan de börjar skolan, hemma och i förskolan (Amborn & Hansson, 1998).

2.2.3 Individuell läsutveckling

Margareta Sandström Kjellin (2004) tar upp fyra olika stadier i läsutvecklingen. Det första stadiet kallas *pseudoläsning* och innebär att barnet tolkar ett ord på samma sätt som det känner igen en bild. Med denna typ av läsning kan barnet känna igen många ord innan det ens har börjat skolan. Nästa stadium är det *logografisk-visuella stadiet* och är en vidareutveckling och en förfining av det föregående stadiet. Barnet läser fortfarande ordet som en bild, men här utökar det också sin förmåga att känna igen bokstäver och ord som ”men” och ”och”. Det tredje stadiet är det *alfabetisk-fonologiska stadiet* och här händer det något nytt med barnets läsning. Barnet kan förstå sambandet mellan bokstavens form (grafem) och bokstavens ljud (fonem). Denna läsning kan betraktas som själva kärnan i läsinläringen och det är också detta som brukar kallas att man har ”knäckt koden”. Detta stadium innebär också att barnet ljudar sig igenom ordet, vilket tar mycket tid och ork ifrån dem, vilket i sin tur försvårar deras läsförståelse. Det fjärde stadiet kallas för det *ortografisk-morfemiska stadiet* och innebär att

ordavkodningen är helt automatiserad. Denna typ av läsning kallas också för helordsläsning eller effektiv läsning och själva avkodningen sker snabbt. Den snabba och automatiserade avkodningen gör att barnet kan koncentrera sig på andra saker så som att förstå språkets betydelse (semantik) och dess strukturer och grammatiska uppbyggnad (syntax) dvs. det som gör texten meningsfull. När läsningen sker helt automatiskt kan barnet lägga all sin energi på att förstå innehållet i den lästa texten. (Sandström Kjellin, 2004).

2.2.4 Läsutveckling kopplat till omgivningen

Sandström Kjellin skriver i *Läsutveckling i ett helhetsperspektiv* (2002) att då man ser på läsutvecklingen som något som sker i interaktion med andra fokuserar man på den kommunikativa och kulturella omgivningen. Här betonar Sandström Kjellin inte bara skolans betydelse utan även hemmets. I sin bok tar hon även upp den franske sociologen Bourdieus tankar om att barnet när det kommer till skolan är utrustat med ett visst kulturellt kapital, bland annat den muntliga och skriftspråkliga språkanvändningen som präglar den kultur man växer upp i. Detta kapital kommer sedan att ha stor betydelse då barnet ska lära sig läsa. Bourdieu menar att de barn som inte har det kulturella kapital som behövs då man ska lära sig läsa till stor del kommer att misslyckas i skolan. Sandström Kjellin kopplar dessa tankar om omgivningens betydelse för inläringen till en undersökning som genomförts av en amerikansk forskare vid namn Shirley Brice Heath. Genom att undersöka tre olika skolor i närliggande samhällen kommer Heath fram till att man, då man ska visa på en elevs skolframgång, måste ta hänsyn till mer än de olikheter som finns i olika språkkulturer. Man måste även ta hänsyn till föräldrar och barns samspel med varandra. Undersökningen visade att samtliga föräldrar i de tre samhällena samtliga förespråkade för sina barn att skolan var viktig. Det som skiljde sig var att man i hemmen hade olika vanor gällande samtal, läsning och skrivande. Här menar Sandström Kjellin att man som förälder kanske vill hjälpa sina barn med läsinläringen men att man ibland inte har den pedagogiska kunskap som behövs. Men framförallt innebär detta att skolan har ett stort ansvar (2002).

2.3 Skönlitteratur i skolan

I boken *Läsning* tar författaren Frank Smith (2002) upp att barn lär sig läsa framförallt genom att de får läsa. Som pedagog ska man då se till att eleven har tillgång till det material som han/hon finner intressant och meningsfullt. Maj Björk och Caroline Liberg skriver i boken *Vägar in i skriftspråket* (1996) att eleverna ska sporras till att utveckla sin läsförmåga och detta på sin egen nivå. För att kunna utveckla denna förmåga så att den blir bättre och bättre måste eleverna få läsa mycket och ofta (Björk & Liberg, 1996). Smith (2002) menar att om

man som pedagog ger eleverna texter som saknar sammanhang, relevans och meningsfullhet för dem kan man inte förvänta sig att de ska börja läsa, effekten blir istället den motsatta. De ser ingen mening i att läsa och gör det därför inte. Om man istället gör läsningen begriplig för eleverna kommer de också att vilja lära sig läsa. De vill kunna läsa för att förstå omgivningen de lever i och behöver därför få texter som är meningsfulla för dem (Smith, 2002). När eleverna kommer till skolan har de en mängd erfarenheter och kunskaper. Alla kommer dock inte rustade med berättelser och sagor men alla är de utrustade med sina tidigare erfarenheter och kunskaper. Dessa ska de få möjlighet att ”klä med språk”, förvalta och utveckla vidare (Ahlén m.fl. 2003).

2.3.1 Läroplanens förändring

Svedner skriver boken *Svenskämnet och svenskundervisningen* (1999) att synen på skönlitteraturens roll i skolarbetet har förändrats genom åren. Tidigare användes litteraturen för att man skulle läsa *om* den och i dag använder man litteraturen på så vis att man får kunskap *genom* den. Förr lärde sig eleverna med hjälp av läsläxor. Man ansåg att skönlitteraturen var till för bildning eller avkoppling och såg den inte som något man kunde få kunskap genom. Uppfattningen var inte den att man kunde utnyttja den emotionella upplevelse som uppstod vid läsning av skönlitteratur till lärande utan den var enbart till för att koppla av (Svedner, 1999).

För tidigare generationer var ordet läslust oftast förknippat med en lust att studera vidare. Det var först då skolan började intressera sig för vad eleverna läste på fritiden som ordet läslust fick dagens innebörd nämligen att fånga läslusten. Det är kanske så att vi som pedagoger måste skapa läslusten och sedan släppa den fri istället för att fånga den. Detta borde ju inte vara så svårt då det inom oss alla finns en inbyggd och naturlig nyfikenhet på nya saker och kunskaper med mera (Amborn & Hansson, 1998).

Amborn och Hansson skriver i boken *Läsglädje i skolan* (1998) om när de började undervisa utifrån läroplanen, Lgr 69. Då funderades det inte så mycket på litteraturens roll och funktion. Eftersom de själva tyckte att det var viktigt och roligt att läsa lät de sina elever läsa i skolan. Eleverna fick endast läsa då de var färdiga med alla de ”viktiga” sakerna som t.ex. övningsuppgifter och läsförståelseövningar i olika läromedel. När dessa sedan var kontrollerade och rättade fick eleverna ta upp sin bänkbok och läsa den tills lektionen var slut.

Denna bänkbok kunde vara precis vilken bok som helst och när rasten kom åkte den återigen ner i bänken tills nästa gång man hade lite tid över (Amborn & Hansson, 1998).

I början av 70-talet gjordes det en del undersökningar om vad barn och ungdomar läste både på fritiden och i skolan. Det visade sig då att de läste mycket lite och om man alls läste i skolan så tycktes det inte vara så speciellt givande. Detta resultat gjorde att ett antal pedagoger började fundera över skolan och skönlitteraturundervisningen och över hur man ska kunna använda sig utav skönlitteraturen på ett annat och möjligen bättre sätt än bara genom bänkböcker (Amborn & Hansson, 1998).

Under 80-talet fick man en ny läroplan Lgr 80 som starkt betonade skönlitteraturens roll i skolan, och tack vare denna läroplan fick skönlitteraturen en mer central plats i kursplanen. Skönlitteraturen blev ett huvudmoment och det stod att den skulle dominera undervisningen i svenska. Detta ledde till att svenskämnet inte bara blev ett färdighetsämne som det varit tidigare i grundskolan, utan det blev nu också ett bildningsämne. Med färdighetsämne menade man att svenskämnet var till för att lära sig läsa och skriva så att man kunde vara en god medborgare. Med bildningsämne menade man att man läste svenska för att kunna studera vidare och få större och djupare kunskap bland annat om sitt kulturarv (Amborn & Hansson, 1998). I den nuvarande läroplanen, Lpo 94, står det inte att skönlitteraturen ska dominera svenskundervisningen på samma sätt som det stod i Lgr 80. I den nya läroplanen så menar man att läskunnigheten är en förutsättning för ett aktivt deltagande i samhället (Amborn & Hansson, 1998).

2.4 Varför ska man arbeta med skönlitteratur i skolan?

Flera författare menar att skönlitteraturen kan ha en positiv inverkan på undervisningen och elevens lärande. Några av dessa författares åsikter om skönlitteraturens betydelse kommer att tas upp i detta avsnitt. Avsnittet innehåller tre olika delar. I den första delen behandlas skönlitteraturen som fantasi och kunskapskälla. Den andra delen inriktar sig på kunskapen om skönlitteratur där två aspekter, kulturarv och mångkulturalitet, lyfts fram. I den tredje och sista delen tas skönlitteraturens betydelse för språkutveckling upp och som en avslutning på detta avsnitt sammanfattas Svedners tankar om varför man ska använda sig av skönlitteratur i undervisningen.

2.4.1 Kunskap och fantasi genom skönlitteratur

Författarna i boken *Läslust och lättläst* (2003) anser att istället för att se skönlitteraturläsning enbart som avkopplande kan man alltså se den som något som leder till kunskap. Genom att använda sig av skönlitteratur i undervisningen kan man få mer än avkoppling (Ahlén m.fl. , 2003). Barbro & Bo Wingård (1994) menar att en viktig aspekt med skönlitteratur är att man kan använda sig av den som kunskapskälla och som ett sätt att stilla sin nyfikenhet på omvärlden. De hävdar även att skönlitteraturen är både suverän och överlägsen som kunskapskälla. Förmågan till empati och att kunna leva sig in i olika människors sätt att leva samt att kunna förstå dem och känna med dem utvecklas. Genom att man får läsa många olika böcker får man också tillfälle till att leva sig in i många olika personligheter, olika levnadsvillkor samt olika sätt att tänka och känna. Men boken kan också få oss som läsare att göra olika ställningstaganden och fundera över olika problemområden. På detta sätt lär man sig mycket viktig och värdefull kunskap som man kan ta med sig ut i livet (Wingård & Wingård, 1994). Ahlén med flera (2003) tar även upp att eftersom vårt samhälle idag är mångkulturellt är det viktigt att ta del av böcker från andra länder. Det är här man kan stöta på människor med helt annan bakgrund, andra tankar och livssituationer. De menar också att man kanske genom att läsa skönlitteratur kan komma närmare andra kulturer och att toleransen på så vis ökar och att rasistiska yttringar minskar (Ahlén m.fl., 2003). När eleven läser skönlitteratur får han/hon alltså en rad olika upplevelser att reflektera över. Då böcker innehåller olika människor, miljöer, tankar, relationer och problem som eleven får ta ställning till, jämföra och reflektera över, vilket kräver mental aktivitet. Detta bidrar till vad Svedner (1999) kallar kunskapseffekten. Eleven kan till exempel få kunskap om hur andra människor lever, i vilka miljöer och om de problem som kan uppstå runtomkring. I boken *Läslust och lättläst* (2003) skriver Birgitta Ahlén med flera att det genom att man läser skönlitteratur kan vara lättare att förstå hur andra människor lever, känner, tänker och handlar. Många känslor och frågor uppstår då man läser skönlitteratur. Då man diskuterar dessa utvecklas elevens tänkande. Då läsaren i diskussioner tillsammans med andra kommer fram till svar kan han/hon få nya kunskaper (Ahlén M.fl. , 2003). Wingård & Wingård skriver i boken *Lässtimulans i skolans vardag* om hur viktigt det är att lyfta fram läsandets betydelse för fantasin. När vi läser skapar vi våra egna bilder inom oss och fantasin får ny näring. Då vi läser en bok väcks vår kreativitet och nya tankar och idéer föds. Detta gör att boken är vårt främsta träningsredskap för "hjärngymping" (Wingård & Wingård, 1994). Genom att läsa skönlitteratur utvecklas fantasin och en människa som har god fantasi klarar av att hantera problemsituationer och löser uppgifter lättare än en som inte har det. Om man som person har

svårt att uttrycka sig kan det vara lättare att sätta ord på sina känslor genom att finna dem i en text. En skönlitterär bok kan fungera som stöd i svåra situationer och stärka barnens jagbild och självkänsla. En bok kan enligt Ahlén med flera förändra en människas liv (Ahlén m.fl., 2003).

2.4.2 Kunskap om litteratur

Svedner (1999) menar att även om man som pedagog ska arbeta med skönlitteratur betyder det inte att man ska glömma bort all den viktiga kunskap som finns om skönlitteratur. För att eleven ska få en litterär referensram att utgå ifrån behöver han/hon få kunskap om tidigare verk, författare, utveckling och litteraturhistoria i helhet. Detta för att kunna utnyttja och orientera sig i den mängd litteratur som finns. Då eleven får kunskap om litteraturen och dess historia kan han/hon känna delaktighet i en kulturell gemenskap och även i ett traditionssammanhang. Vårt kulturarv är en viktig grund att stå på i skapandet av vår egen identitet, det är därför viktigt att inte glömma bort det. Genom kulturarvet kan man känna sig delaktig i historien, man blir allmänbildad och kan reflektera över och känna igen litteratur (Svedner,1999).

2.4.3 Språkutveckling

När man använder sig av skönlitteratur i skolan stimuleras även elevernas muntliga och skriftliga skapande och då de får använda språket och språkliga förebilder stimuleras deras språkutveckling (Svedner, 1999). Läsandet ger på många olika plan värdefulla effekter på elevernas språkutveckling, då ordförrådet utökas och språkkänslan förstärks. Då många ord och uttryck oftast återkommer i böckernas texter så nöts dessa ordbilder in i eleverna som därigenom blir duktigare och säkrare på sin stavning. Men man ska inte heller underskatta läsningens påverkan på det egna skrivandet då man kan använda de lästa texterna som förebilder för sitt eget skrivande. Även lyssnandet av högläsning är viktigt för att denna färdighet ska utvecklas hos eleverna (Wingård & Wingård, 1994). När man läser skönlitteratur tränar man sig på både meningsbyggnad, ordförråd och även på hur skriftspråket är strukturerat. Då man kan gå tillbaka i texten och bearbeta den genom egna reflektioner påverkas språkinläringen positivt. Man får genom läsningen mönster till hur man själv kan skriva, hur man kan bygga upp texter och hur man kan gestalta personer och miljöer i dem (Ahlén m.fl., 2003). Ahlén med flera (2003) menar även att läsning av skönlitteratur ger andra fördelar då hon skriver att

Läsning av skönlitteratur ger djupa kunskaper och nya tankar och idéer väcks. Skönlitteratur tillfredsställer och utvecklar läsaren, den roar, ger språklig tillfredsställelse och ger nytändande inspiration (Ahlén m.fl., 2003, s 92).

I boken *Svenskämnet och svenskundervisningen* (1999) besvarar Svedner frågan om varför man ska använda sig av skönlitteratur i undervisningen. Han menar att skönlitteraturläsningen ska ge:

- Emotionella upplevelser, avkopplande underhållning och fantasiupplevelser
- Bilder av människor, miljöer, problem idéer som kan ombildas till erfarenhet och kunskap genom aktiv bearbetning individuellt och i grupp
- Kunskaper om litteratur, som ger ord att tala om litteratur med och som hjälper eleverna att gå vidare i sin läsutveckling, som bidrar till orienteringen i omvärld och historia och som ger delaktighet i en kulturell gemenskap och ett traditionssammanhang
- Stimulans för fantasi, skapande och språk utveckling (s. 43)

Svedner menar att om man sammanfattar dessa punkter kan man konstatera att alla går att förknippa med litteraturläsning vilket leder till slutsatsen att skönlitteraturläsning är svenskämnets kärna (Svedner, 1999).

2.5 Pedagogens roll

Pedagogen spelar en stor roll för att eleverna ska kunna utvecklas efter sina egna förutsättningar och behov, men också för att de ska kunna utveckla sina egna förmågor på bästa sätt. Detta gäller både vid läsning och skrivning. I detta avsnitt kommer därför fokus att ligga på pedagogens roll och hur man som pedagog kan lägga upp sin undervisning för att möta de goda läsarna på bästa sätt. Den första delen handlar lite kort om de riktlinjer som läroplanen anser att pedagogen ska följa i sin undervisning. Avsnittet avslutas sedan med hur det pedagogiska arbetet runt litteraturläsning kan se ut och här tas även två olika pedagogiska principer upp.

2.5.1 Läroplanen

Som tidigare nämnts i syftet står det alltså i Lpo94 att

Undervisningen skall anpassas efter varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling (www.skolverket.se/sb/d/468, 2006)

De riktlinjer som läraren skall följa är att han/hon ska organisera och genomföra arbetet så att eleven utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla sin förmåga. Eleverna skall ställas inför stimulerande utmaningar vilka ska locka till att erövra nya färdigheter, erfarenheter och kunskaper (www.skolverket.se, 2006).

2.5.2 Det pedagogiska arbetet

I boken *Vägar in i skriftspråket* (1996) skriver Björk och Liberg att huvudmålet för pedagogens läs- och skrivundervisning är att utbilda intresserade och motiverade läsare och skrivare som vågar och vill läsa och skriva för en mängd olika syften. Hur vi som pedagoger än arbetar med våra elever är det då läsning och skrivning sker i sammanhang som den fyller en mening i elevernas liv och de lär sig. Lars-Göran Malmgren och Jan Nilsson skriver i boken *Litteraturläsning som lek och allvar* (1993) om tematisk litteraturundervisning på mellanstadiet ,där de tar upp några pedagogiska principer som deras undervisning skulle bygga på. En av principerna var att

Undervisningen och innehållet i undervisningen skulle utgå från och knyta an till elevernas egna erfarenheter och till andra människors erfarenheter. Man kan tala om en erfarenhetspedagogisk utgångspunkt. Man kan säga att de ”kunskapsbilder”, som eleverna skulle arbeta med, skulle gestalta olika människors konkreta erfarenheter. Avsikten var att undvika två ytterligheter och abstraktioner: isolerade fakta utan sammanhang och abstrakta principer utan relation till konkreta erfarenheter och mänskliga konsekvenser (s 36).

En annan princip på vilken de skulle bygga sin undervisning på var att

Färdigheter i olika ämnen (till exempel stavning, ordkunskap, läsning, skrivning, kartkunskap osv.) skulle integreras i arbetet och utvecklas i funktionella kunskapssammanhang. Det är fråga om så kallad *funktionalisering*. Funktionalisering är något bestämt, som skiljer ut olika sätt att arbeta med och lära språkliga färdigheter i skolan. Då undervisningen, till exempel i skrivning och läsning styrs av ett problem – eller innehållsförankrat ämne kan man tala om funktionalisering. Ett sådant krav uppfylls om elevernas läsning och skrivning handlar om tematiskt innehåll och om deras språkliga produkter alltid kommuniceras. Ett arbete med språk i funktionella sammanhang innebär alltså att språkfärdigheter som att lära sig nya ord, böja orden, stava dem, sätta ihop dem till meningar, lära sig en språklig genre osv. utvecklas då eleverna skriver, läser, och talar för att skaffa sig kunskaper om både sin egen värld och om världen runt omkring. Funktionaliseringen stärks då undervisningen präglas av ett innehållsförankrat, tematiskt sammanhang (s 36-37).

Även Björk och Liberg framhäver i *Vägar in i skriftspråket* (1996) att det är sammanhangen som gör att eleverna har en god förförståelse för vad ämnena handlar om. Alla elever lär sig att läsa och skriva på olika sätt, det är därför viktigt att man som pedagog erbjuder olika arbetssätt och uttrycksformer så att skilda förutsättningar och behov tillfredsställs. Pedagogens uppgift är att ta vara på elevernas resurser så att någon inte blir uttråkad eller känner sig misslyckad. Inför läsningen bör eleverna också få den hjälp som de behöver för att klara av det. Detta innebär att man som pedagog försöker att skapa förväntningar på texten hos eleverna samt att man försöker att knyta an till deras tidigare erfarenheter. Genom att t.ex. samtala eller studera illustrationer i en bok kan man få fram en djupare förståelse hos eleverna. Texterna som man använder sig av i skolan ska vara en utgångspunkt för elevernas fortsatta utforskande av skriftspråket, och därför måste dessa redan från början vara engagerande för eleverna. I sin bok tar författarna upp flera olika metoder och modeller för läs- och skrivinlärning. I en av dessa modeller beskriver författarna att det är meningen att modeller och strategier ska utforskas på ett mer individuellt plan. Det är här som de elever som redan är duktiga på att läsa ska stimuleras att vidareutveckla sin läsförmåga (Björk & Liberg, 1996). För att det ska bli en skola för alla måste undervisningen vara anpassad efter alla elevers förutsättningar och behov. Att kunna individanpassa undervisningen ligger på pedagogen och det är en förutsättning för elevens utveckling (Dahlgren m. fl, 1999). Björk och Liberg (1996) skriver att det är viktigt att de elever som redan kommit igång med sitt läsande stimuleras att vidareutveckla sin förmåga. Risken finns annars att de blir uttråkade och inte kommer vidare i sin utveckling. Detta stöder även Ahlén med flera (2003) som menar att

Alla elever ska få den hjälp de behöver för att hitta sin läslust och bli läsande människor. Det gäller att ta vara på de unika tillfällena till tankearbete och kreativitet som skönlitteraturen kan ge upphov till och aktivt stödja eleverna i deras utveckling (s 93).

Redan duktiga läsare ska få tillfälle till att läsa nya och mer avancerade texter för att även deras läsförmåga ska kunna utvecklas och bli mer effektiv (Björk & Liberg, 1996). Birgita Allard, Margret Rudqvist och Bo Sundblad skriver i *Nya lusboken* (2001) att det är lätt att de elever som börjat läsa tidigt ger upp läsandet. Dessa elever behöver speciell handledning och hjälp för att finna texter som de tycker om och finner meningsfulla.

3. EMPIRI

3.1 Val av metod

3.1.1 Intervjuer

Enligt Runa Patel och Bo Davidson (2003) får man ofta en mer fragmentiserad kunskap vid kvantitativa metoder än vid kvalitativa metoder. Vi beslutar oss därför för att genomföra kvalitativa individuella intervjuer. Patel och Davidson menar att kvalitativa intervjuer görs för att upptäcka och identifiera egenskaper och uppfattningar om ett visst fenomen hos den som man intervjuar och dess livsvärld (2003). Eftersom vi vill få fram just pedagogernas egna tankar, upplevelser och uppfattningar runt att arbeta med elever och skönlitteratur föreföll valet av individuella intervjuer som självklart. Individuella intervjuer gör det också möjligt att hålla en mer öppen dialog med den man intervjuar vilket förhoppningsvis leder till en djupare intervju och på så sätt också en djupare kunskap. Intervjuerna genomförs också individuellt eftersom vi vill undvika att pedagogerna påverkas av varandra under diskussionerna. Förhoppningen med de individuella intervjuerna är att få reda på de enskilda pedagogernas tankar, uppfattningar och upplevelser runt arbetet med skönlitteratur samt hur de som pedagoger anser att man kan stimulera de goda läsarna till fortsatt läsutveckling och läsglädje. Vi väljer att använda oss av det som Martyn Denscombe (2000) kallar för semistrukturerad intervju. Denna form av intervju innebär att man i en öppen dialog låter den intervjuade säga sin mening, samtidigt som man utgår ifrån förutbestämda frågor (se bilaga 1). Svaren blir på detta sätt mer öppna och betoningen ligger på den som man intervjuar som får tillfälle att utveckla sina synpunkter. Denscombe (2000) menar att semistrukturerade intervjuer är det bästa sättet att förstå sig på åsikter och tankar i komplexa frågor, eftersom man då låter den intervjuade få tillfälle till att utveckla sina egna idéer på ett utförligt sätt. Då syftet också är att kunna jämföra och möjligen generalisera de svar som vi får under intervjuerna väljer vi att använda oss av det som Patel och Davidson (2003) kallar för standardiserade intervjuer. Detta innebär att man ställer samma fråga i samma ordningsföljd till alla intervjupersonerna. Det blir då också lättare att skriva ner hela intervjun.

3.2 Val av informanter

Vid valet av informanter utgår vi ifrån det som Denscombe (2000) kallar för ickesannolikhetsurval. Det innebär att de pedagoger som ingår i undersökningen har valts ut medvetet. De har en inblick i arbete med skönlitteratur då de alla dagligen arbetar med detta i sin undervisning. Deras kunskaper inom skönlitteraturarbete gör att vi antar att de på ett bra sätt kan bidra med speciella synpunkter och tankar kring våra frågeställningar, men också

med erfarenheter och upplevelser som vi kan ha nytta av i vår undersökning. Vi väljer att intervjua sju pedagoger som alla arbetar i medelstora kommuner runt om i södra Sverige. Valet av kommuner och skolor blir därmed inte något vi tar hänsyn till. Informanterna spänner över olika årskurser då de arbetar på lågstadiet, mellanstadiet och högskolor. Två av dem arbetar som pedagoger på en högskola men de har i grunden en folkskollärare- och mellanstadietutbildning. De andra fem pedagogerna är verksamma inom grundskolan men inom olika årskurser (åk.1-6). Tre utav informanterna arbetar eller har arbetat som bibliotekarie eller skolbibliotekarie. Informanternas kön och ålder varierar också. Tre av dem är män och fyra är kvinnor. Alla dessa faktorer är inte resultatet av medvetna val ifrån vår sida. De är helt slumpmässiga. Vi gör inga etiska överväganden då vi måste använda alla de informanter som vi redan har till vårt förfogande då antalet annars inte är särskilt stort.

3.3 Genomförande

Vi kontaktade våra informanter via telefon. Vi presenterade oss och berättade lite om vårt arbete. Vi frågade sedan om de kunde tänka sig att ställa upp på en individuell intervju och med de pedagoger som ville detta bestämde vi tid och plats. Intervjufrågorna mailades till de informanter som bad om dem några dagar innan vi skulle intervjua dem så att de skulle kunna få tillfälle att läsa och tänka igenom dem. En av intervjuerna gjordes hemma i informantens bostad medan de andra intervjuerna gjordes på respektive informants arbetsplats. Vi valde att genomföra alla intervjuerna tillsammans så att intervjusituationerna skulle bli så lika som möjligt. Under intervjuerna användes en bandspelare. Man kan på detta sätt gå tillbaka och lyssna ifall det är något som man har missuppfattat eller tolkat fel eller om man vill citera delar av intervjuerna. Bandupptagningar är även ett bra komplement till de anteckningar som vi fört under alla intervjuerna. Inspelningarna kan också vara ett hjälpmedel då man vid intervjuerna är två personer som medverkar och kan uppfatta något svar på helt olika sätt. Då kan det vara bra att ha svaren inspelade så att man i efterhand kan lyssna på dem igen. Intervjucitat som används i arbetet har varsamt anpassats till att bli mer skriftspråkliga.

3.4 Resultatredovisning

Resultatredovisningen är upplagd på samma vis som litteraturgenomgången, det vill säga att de resultat som funnits intressanta om läsning behandlas först. Därefter kommer de resultat som har med skönlitteratur att göra och slutligen redovisas vilken roll pedagogen har i elevens fortsatta läsutveckling.

3.4.1 Läsning

En viktig del i undersökningen är att få reda på pedagogens syn på vikten av läsning och vad som motiverar elever till att läsa. Alla pedagogerna anser att läsningen är en viktig förutsättning för att kunna förstå och ta del av kunskaper till exempel att läsa instruktioner. Läsning är A och O. Eleverna måste läsa på ett sätt som gör att de kan förstå texterna och läsa mellan raderna. Detta gäller både faktatexter och skönlitteratur. Pedagogerna menar också att läsning av skönlitteratur kan ge eleverna tillfällen att själva bli bekräftade och dra paralleller till sitt eget liv men också kan lära om andra människor och deras sätt att tänka. En pedagog sammanfattar fördelarna med läsning av skönlitteratur utifrån en teoretiker hon har läst om på följande sätt:

[...] Skönlitteraturläsning kan ge kunskaper och den är viktig därför att man lär sig saker om sig själv. Man lär sig saker om andra. Man kan lära sig saker om andra platser och tider och man lär sig om språk och texter [...] det finns ju mycket kunskap som man får gratis (lågstadslärare).

För att man som pedagog ska få eleverna att läsa skönlitteratur samt att de bibehåller läsglädjen de redan har kan det vara en fördel om man vet vad det kan vara som motiverar dem till att läsa. De flesta pedagogerna menar att orsaken till att eleverna börjar läsa är att de i grunden är nyfikna och vill veta något. Att de är nyfikna och söker något som de vill veta. Dessa pedagoger menar också att elevernas drivkraft till att läsa kan komma från olika håll. Dels kan eleverna få det genom att läraren hittar en bok som intresserar och berör dem. Detta kan leda till att de blir motiverade och då lättare kommer in i läsningen. Men de kan också få det genom boktips från andra elever och kompisar som har läst böcker vilka de sedan berättar om. Två pedagoger anser att det som motiverar kan vara att det blir någonting av det man läser, att man exempelvis på något sätt följer upp elevernas läsning så att det inte bara blir tom läsning där eleven inte får ut något av texten eller får ett sammanhang. Detta kan man göra genom att man berättar för eleverna om varför de ska läsa en viss bok så att man sätter boken dess rätta sammanhang. Om man till exempel ska arbeta med kärlek så läser man böcker som handlar om kärlek. Eleverna börjar då läsa böckerna efter ett innehåll. För att driva läsningen framåt ska man som pedagog ställa frågor som gör att eleverna blir nyfikna och får svar på dessa. När det gäller de duktiga läsarna kan man som pedagog ställa djupare och mer utmanande frågor till dessa elever. När de får svar på dessa frågor så uppkommer nya frågeställningar som gör att läsningen drivs framåt ytterligare. En av pedagogerna uttrycker det så här:

Om du i klassen skapar en miljö där ni pratar och där vi läser för att förstå saker och ting. Då tror jag att dom kan lära sig att läsning kan vara inte bara mekanisk läsning för att fröken vill det. Utan läsning ger dig något som person. En upplevelse, en förståelse, en tankeväckare. Ja, någonting sånt va som man annars kanske inte hade fått. Det tror jag motiverar barn att läsa (lågstadielärare).

De flesta pedagogerna är eniga om att miljön är viktig för att öka elevernas motivation att läsa. Det är också viktigt att det alltid finns gott om böcker runtom eleverna till exempel i klassrummet och att eleverna alltid har tillgång till dessa. Miljön i klassrummet måste också vara sådan att man kan prata och diskutera om böcker. Detta är något som främjar både den duktiga läsaren och den lite svagare läsaren.

Om man ska sammanfatta pedagogernas intervjusvar har följande saker framkommit. Vårt samhälle är uppbyggt kring läsning. Därför anser pedagogerna att läsning är A och O för att förstå och ta till sig olika texter. Läsningen utav olika texter gör att eleverna kan få kunskap om andra människors sätt att tänka och vara men också att de kan dra paralleller till sitt eget liv och därmed bli bekräftade. Pedagogerna ansåg att det fanns flera orsaker till vad som motiverar elever till att läsa. En av de viktigaste orsakerna är att eleverna är nyfikna och vill lära sig något nytt. Men detta ställer krav på pedagogen då denna måste hitta böcker som berör och intresserar eleverna. Samtidigt är det viktigt att pedagogen ser till så att böckerna bearbetas, får ett innehåll och sätts i ett sammanhang. Miljöns påverkan på läsningen har enligt pedagogerna också en stor betydelse då det hela tiden gäller att ha gott om böcker runt eleverna samt ha en bra miljö i klassrummet.

3.4.2 Skönlitteratur

Vad som framgår i intervjuerna är att alla pedagogerna arbetar med skönlitteratur men de bakomliggande orsakerna till varför de har börjat använda sig av skönlitteratur i sin undervisning varierar. Den mest övergripande orsaken är att pedagogerna använder det som ett komplement i sin undervisning så att eleverna ska få djupare kunskaper. Tre av pedagogerna anser att skönlitteraturen är ett bra sätt att utveckla elevernas läsförmåga på. Detta då skönlitteraturen tar upp en massa ämnen som berör eleverna och då också engagerar dem. En utav dessa tre pedagoger anser att

Det är jätteviktigt att barnen utvecklar sin läsförmåga och bästa sättet är att läsa något som är roligt och kul och som engagerar dom. För att kunna ta del av faktatexter så småningom så måste dom ha en bra läsförmåga (mellanstadielärare).

En pedagog anser att när hon började arbeta var undervisningen väldigt läroboksinriktad. Texterna som hon då använde var inte speciellt meningsfulla och intressanta för eleverna. Hon menar också att dessa texter var meningslösa och konstruerade ”töntatexter” vilket resulterade i att hon började använda sig av skönlitteraturen som läromedel istället för läseboken. Detta förklarar hon på följande sätt:

Jag ville inte ha någon läsebok och då fick jag ju ta in skönlitteraturen, så från början var det läsningen så att säga som för mig skulle vara meningsfull. [...] då upptäckte jag hur jag kunde använda skönlitteratur i kunskapsfrämjande syfte (lågstadie lärare).

Två av pedagogerna har svårt för att se hur man kan välja bort skönlitteraturen i sin undervisning. Det är för dem en omöjlig tanke. De anser vidare att det inte finns något ämne där man inte kan använda sig av skönlitteraturen som en del i undervisningen. Anledningen till detta menar de är att skönlitteraturen utvecklar tanken, läsandet och språket, vilket i sin tur ger eleverna en större möjlighet att uttrycka sig språkligt.

Pedagogernas arbete med skönlitteratur kan se ut på många olika vis och de använder sig också av flera olika metoder i detta arbete. Tre av dem utgår från ungefär samma riktlinjer. De börjar med att ha ett bokprat med sina elever där de pratar om och kring de böcker som eleverna kan välja på. Detta gör i sin tur eleverna intresserade av böcker och det ger dem valmöjligheter. Bokprat kan också vara en möjlighet för eleverna att jobba vidare både språkligt och muntligt. Då de kan skriva berättelser, dikter, brev till författare samt rita och göra videoinspelningar med mera. Dessa tre pedagoger använder sig av vad Aidan Chambers kallar ”boksamtal” för att bearbeta de texter de läst.

En av pedagogerna skiljer sig från de andra i sitt arbetssätt då hon i sin undervisning utgår från ett innehåll som hon är intresserad av, då gärna formulerat som en fråga som hon har med eleverna att göra. Denna fråga ska helst vara en varförfråga och sedan är det hennes ansvar som pedagog att hitta texter eller böcker som kan ge nya perspektiv på denna fråga. Detta uttrycker hon på följande vis:

Alltihop är inbakat i att man är intresserad av en fråga [...] och då kan man närma sig den frågan genom att jag först använder böcker både som ingång och att få nya perspektiv [...] För att komma in i frågan så kanske jag läser en väldigt stark text så att vi hamnar där, mitt i den frågan

[...] och sen kan jag då använda olika texter för att belysa eller för att byta perspektiv på olika sätt (lågstadielärare).

Hon använder på detta sätt skönlitteraturen som en kunskapskälla för att få tag i den kunskap som hon är ute efter. Motorn i hela hennes arbete blir då den fråga som hon valt att arbeta utifrån. Hon menar då att det inte spelar någon roll om man är en duktig eller svag läsare för det är diskussionen runt frågorna som är det viktigaste. I denna diskussion har det ingen betydelse vad man är för läsare utan alla kan bidra med sina åsikter och tankar och detta på sina villkor.

En del i det skönlitterära arbetet är att välja skönlitteraturlitteratur och därför består en del av vår undersökning i att få fram utifrån vilka kriterier pedagogerna väljer sina böcker. Tar de i sina val av skönlitteratur hänsyn till det mångkulturella samhället och ett svenskt litterärt kulturarv det vill säga författare, tidigare verk samt litteraturhistoria? Eller är det andra kriterier som styr valet av böcker? I intervjuerna framgår det att det som styr valet av skönlitteratur i de flesta fall är pedagogernas kunskaper om elevernas intressen, deras utvecklingsnivå och situationen som de befinner sig i just då. De flesta pedagogerna tycker också att det var viktigt att bokens innehåll ska vara meningsfullt och beröra och en av dessa menar:

Det absolut viktigaste är att hitta litteratur till alla elever och då får man läsa mycket böcker annars är det helt omöjligt (högskolelärare).

När det gäller att få in det mångkulturella i sitt arbete med skönlitteratur menar två av pedagogerna att det sker nästan automatiskt. Detta då de flesta böcker på något vis innehåller mångkultur. Pedagogerna påpekar också att det är viktigt att det finns böcker från andra länder, världsdelar och religioner runt eleverna. Då man lär sig och får en inblick om hur andra människor lever och tänker. En av dessa pedagoger poängterar att

Det är viktigt för de mångkulturella eleverna att få läsa om sin egen kultur och det är ju jätteviktigt men det är ju lika viktigt att dom läser böcker där dom får en lätt ingång i vårt samhälle [...] detta är en bokgrupp om man lätt glömmer (högskolelärare).

Andra pedagoger låter istället elevernas intresse styra valet av skönlitteratur och på detta vis kommer det mångkulturella in i undervisningen beroende på om man har elever från andra

länder. Det framgår att det är skolans elevsammansättning som påverkar valet av böcker och man betonar inte det mångkulturella på något speciellt sätt.

En av pedagogerna betonar att det mångkulturella kommer in endast om hon väljer det som innehåll i sin undervisning och inte automatiskt. Detta innebär att hon inte väljer böcker efter det mångkulturella utan efter den kunskap hon är ute efter.

Men dom kommer inte med bara för att dom är mångkulturella [...] det handlar om vad man ska läsa om [...] har jag många invandrare här då måste vi läsa lite sådana böcker men, jag menar om inte dom talar till eleven [...] bara för att dom är mångkulturella är det ju inte säkert att det är det som eleverna går och funderar över (lågstadielärare).

I intervjuerna finner vi olikheter bland pedagogerna i sättet att arbeta med det så kallade kulturarvet. En grupp arbetar inte för att få med "kulturarvet" det vill säga klassiska verk, författare och litteraturhistoria. De har istället exempelvis spontana samtal om författare och böcker. Skönlitteraturen används mera som ett medel att få eleverna att utveckla sin läsförmåga och inte som ett mål i sig. Den andra gruppen tycker däremot inte att man kan bortse ifrån kulturarvet i sitt arbete med skönlitteratur. Det kan vara bra för de mångkulturella barnen att få ta del av vårt kulturarv. De menar att om man tar in gamla verk i undervisningen kan eleverna få en inblick i hur samhället har förändrats genom tiderna. Detta då vår skönlitteratur speglar samhällets syn på människor.

Ett svar som stack ut litet från de andra var där en pedagog anser att texten är tvungen att kvalificera sig vilket innebär att texten ska hjälpa eleverna att vidga sina tankar kring ett visst kunskapsområde eller en viss fråga. Ett av hennes kriterier i valet av skönlitterära böcker är att de ska hålla för olika diskussioner och olika sätt att läsa på. Detta uttrycker hon på följande sätt:

Jag tar den boken som kan hjälpa oss att fundera och så läser jag den högt. Och då är det ju också ett kriterium att inte gå på de lättaste eller enklaste, för dom ger inte samma djup och inte samma möte med texten och inte samma diskussioner kring texten. Utan där finns möjligheter till olika läsningar (lågstadielärare).

Av pedagogernas kommentarer att döma är de alla överens om att det ska finnas ett bra samarbete mellan skolan och biblioteket. Detta för att pedagogerna ska kunna hålla sig a jour

med nya böcker samt få tips om böcker man kan använda sig av i undervisningen. I flesta fall fungerar detta samarbete bra men det kan se ut på olika sätt såsom bokbuss, bokprat mellan pedagoger och bibliotekarie men också mellan eleverna. Eleverna kan också på olika sätt vara involverade i bibliotekets inköp av böcker. Men då det inte fungerade, vilket det inte gjorde i ett fall beror det på att det inte finns tillräckligt med resurser och någon bibliotekarie finns inte.

Som en sammanfattning av pedagogernas svar framkommer det att de använder skönlitteraturen som ett komplement i sin undervisning för att eleverna ska kunna utveckla sin läsförmåga samt få en djupare kunskap om sig själva och andra människor. Det framkommer även att någon av pedagogerna använder skönlitteratur istället för en lärobok då lärobokens texter anses vara ointressanta och meningslösa. Pedagogerna använder skönlitteraturen för att de vill att eleverna ska utveckla tanken, läsandet och språket så att de då kan få en större möjlighet att uttrycka sig. I valet av skönlitterära böcker utgår pedagogerna från elevernas intresse, utvecklingsnivå och den situation de befinner sig i. De vill också ha böcker och texter som berör och engagerar eleverna samt håller för bra diskussioner. Skönlitteraturen används av pedagogerna som en kunskapskälla där de arbetar med bland annat bokprat, boksamtal och specifika frågeställningar. Men bara i ett fall diskuterar pedagogen valet av skönlitteratur med utgångspunkt i undervisningens kunskapsfrågor. I övrigt framstår skönlitteraturens kunskapsvärde som mer allmänt och självklart. Ingen av pedagogerna diskuterar hur de arbetar med skönlitteraturens kunskapsvärde i förhållande till specifika kunskapsområden. När det gäller hur pedagogerna kopplar kulturarvet och det mångkulturella till sitt arbete med skönlitteratur är åsikterna spridda. Några anser att det beror på elevgruppens sammansättning och att denna koppling sker lite automatiskt. Men dessa anser samtidigt att man inte kan undvika det. Andra anser att dessa delar inte kommer in med automatik utan det beror på vilken kunskap man är ute efter. Samtliga pedagoger anser att samarbetet med biblioteket är viktigt. Detta samarbete kan se ut på olika sätt beroende resurser.

3.4.3 Pedagogens roll

När pedagogerna talar om de duktiga läsarnas fortsatta utveckling och läsglädje och hur man som pedagog kan hjälpa och utmana dem, framgår det att de flesta menar att man ska utgå från elevens intressen och nivå. De anser även att pedagogen ska utmana eleverna i deras läsande. Deras sätt att tillgodose dessa kriterier skiljer sig lite från varandra. En av

pedagogerna anser att de duktiga läsarna inte är så svåra att utmana. Det räcker med att hitta en bok som intresserar dem. Pedagogerna ska hela tiden förse eleverna med böcker och inte tvinga dem läsa färdigt en bok som inte intresserar dem. Det är bättre att eleven väljer en ny bok att läsa. Två pedagoger i undersökningen menar att man hela tiden ska öka läsningens svårighetsgrad genom att ge eleverna mer och mer avancerade böcker. En av dessa två pedagoger anser att det ibland kan vara svårare att motivera dem som är duktiga läsare än de mindre duktiga. Han anser att man kan motivera dem genom att fördjupa diskussionerna som följer efter det att eleven har läst ut boken. Här kan pedagogerna även försöka utmana de duktiga läsarna genom att de får möjlighet att reflektera över textens innehåll. Den andra av dessa två pedagoger som också tycker att man ska avancera läsningen anser att det inte är någon svårighet med detta om pedagogerna läser många böcker. Hon anser även att eleverna ska få en chans att läsa olika genrer då det finns en fara för att eleverna fastnar i en enda genre. Detta kan leda till att de inte kommer vidare i läsningen. Om pedagogerna inte lägger någon tid på detta finns det en risk att eleven fastnar i sin läsning vilket i sin tur kan leda till att de tappas entusiasmen. Ett sätt att bibehålla sin läsglädje och samtidigt utvecklas är att få läsa många olika genrer samt olika böcker som är anpassade efter elevens nivå.

Man behöver egentligen inte göra mer än att lägga fram en bok och säga, jag köpte en ny bok igår, och så bläddrar dom och läser på baksidan. Men för att kunna göra det som pedagog så måste du ha jättestor kunskap själv [...] Jag tycker att det ska vara brett och med detta menar jag att pedagogerna ska ha bred kunskap om skönlitteratur [...] Om man har ett bra skolbibliotek, ett samarbete med skolbibliotekarien och lärare som ständigt läser böcker [...] Det ska även finnas böcker fullständigt överallt i klassrummet (högskolelärare).

Denna pedagog drar också en liknelse till idrottens värld då hon menar att många av problemen i dagens skola skulle kunna lösas om man som pedagog har en bred kunskap om skönlitteratur. Hon menar att man inom idrotten inte kan få ett barn att hoppa över en bom när man inte som pedagog själv vill göra det.

En annan viktig synpunkt som framkommer är att man som pedagog måste respektera sina elever och visa på att pedagogerna inte är bättre än dem. Det är viktigare att man frågar vad eleven läser och kanske då även lånar någon av hans/hennes böcker för att se om man uppskattar samma sort. Det gäller alltså att pedagogerna visar att han/hon har förstått att de är duktiga läsare och att de kan bli bättre än vad pedagogerna själv är. Då gäller det att som pedagog kunna ställa sig på en plattform som gör att eleverna får en känsla av att det är tillåtet

att växa. Det finns inga begränsningar. Eleven får utvecklas så långt den kan och vill. Allt detta handlar om vilken människosyn man har som pedagog då man inte tror att man själv kan allt utan att eleverna också har något att tillföra, menar flera av pedagogerna.

En av pedagogerna menar att det inte spelar någon roll vad eleverna är för slags läsare. Pedagogerna ska alltid hjälpa eleverna på det sätt som de behöver för att de ska fortsätta utvecklas och bibehålla sin läsglädje. När man sedan ska diskutera boken spelar det som nämnts tidigare ingen roll om man läser snabbt eller långsamt. Meningen är att eleverna ska ha läst boken och sedan kan mötas i en diskussion.

Och då kan jag inte se någon skillnad på att dom inte skulle bibehålla sin glädje båda två [god och svag läsare] men på helt olika plan (lågstadielärare).

Denna pedagog anser även att elevernas läshastighet inte har någon betydelse. Det viktigaste är de tankar de får, det vill säga att de kan reflektera och associera till en text. Det som det i grund och botten handlar om är att om man läser en text för att läsa eller om man läser den för att förstå. Ingen av pedagogerna tar dock upp frågan om vad det är eleverna ska förstå.

När det gäller om de duktiga läsarna har samma förutsättningar som de svaga läsarna att utvecklas och stimuleras i sin läsning går åsikterna isär. I pedagogernas kommentarer kan man urskilja två olika grupper. Den ena gruppen tycker att de duktiga läsarna har samma förutsättning om man pratar och diskuterar mycket böcker och författare. Några utav pedagogerna i denna grupp anser att de duktiga läsarna har bättre och större förutsättningar eftersom de har fler böcker att välja emellan. Den andra gruppen anser att de duktiga läsarnas förutsättningar att utvecklas har flera olika orsaker. Bland annat kan det bero på pedagogen och på elevernas hemförhållanden. Pedagogerna i den här gruppen menar även att om eleverna har ett läsande hem blir pedagogen inte lika viktig, eftersom eleverna då kan stå ut med att läsningen i skolan är tråkig. Om eleven däremot inte har ett läsande hem är det upp till pedagogen att se till att det finns roliga böcker samt tid att lyssna på eleverna efter det att de har läst. Men det är också viktigt att eleverna får tid till att läsa. En av pedagogerna i gruppen menar att det i allmänhet inte är så idag. För att förutsättningarna ska vara desamma för de duktiga läsarna kan man inte bara se till pedagogen utan måste även gå utanför klassrummet. Hon menar att för att det ska fungera optimalt måste flera olika faktorer samverka och fungera. Hon sammanfattar det så här:

Om vi säger så här. Om biblioteket fungerar, det sociala fungerar, lärarna läser, och ser till att går eleverna i årskurs sex som högst på den skolan ska det finnas böcker upp till åttan nian. Det ska finnas böcker över deras nivå. Och så ska läraren kunna elevens intressen. Läraren ska kunna elevens nivå, elevens intressen och ska kunna lägga ribban för dom här eleverna då kan det bli så [...] det handlar om pengar och kunskap (högskolelärare).

Om det istället är tvärtom att kommunen har ett dåligt skolbibliotek och dålig fortbildning för pedagogerna och så vidare kommer inte de duktiga läsarna att ha samma förutsättningar.

Sammanfattningsvis kan man utifrån pedagogernas intervjusvar komma fram till att förutsättningarna för att de duktiga läsarna ska fortsätta att utvecklas är att man som pedagog väljer böcker efter elevernas intresse och nivå. Pedagogen bör också utmana eleverna i läsningen, genom att ha djupare diskussioner samt hela tiden trappa upp läsningen. Detta genom att ge mer avancerade böcker. Någon pedagog tycker också att det är viktigt att man inte låter eleverna fastna i en viss genre utan istället låter dem läsa olika. Detta i sin tur leder till att pedagogen är tvungen att ha en väldigt bred kunskap om skönlitteratur. Det framgår också av svaren att pedagogen ska visa ett intresse för sina elever och tillåta dem att växa. Här spelar pedagogens människosyn en viktig roll för anser du som pedagog att eleven har något att tillföra och även visar att du har förstått att de är duktiga läsare så bekräftar du dem. Genom att diskutera många olika böcker och författare anser de flesta pedagoger att de duktiga läsarna har samma förutsättningar som de svagare eleverna till fortsatt läsutveckling. Någon av pedagogerna anser till och med att de duktiga läsarna har bättre förutsättningar då de har ett större urval av skönlitterära böcker att välja emellan. För att de duktiga eleverna ska ha samma förutsättningar som de svaga menar några av pedagogerna att man inte bara kan se till pedagogen. Det är även flera faktorer utanför klassrummet som måste samverka och fungera. Några av dessa faktorer är att det finns ett bra skolbibliotek och att fortbildningen av lärare fungerar som den ska.

4. DISKUSSION

4.1 Diskussion

Som vi nämnt i syftet säger läroplanen, Lpo 94, att man ska anpassa undervisningen efter elevens förutsättningar och behov. Man ska utgå från elevernas erfarenheter, bakgrund, språk och kunskaper för att främja deras fortsatta lärande och kunskapsutveckling (www.skolverket.se). Syftet med vår undersökning är att få fram om man som duktig läsare

har samma förutsättningar som de svagare läsarna att utvecklas och få stimulans i läsningen. Vi vill få större kunskap om hur man som pedagog kan arbeta för att möta de lässtarka eleverna samt hjälpa och utmana dem i deras fortsatta läsutveckling samtidigt som de bibehåller sin läsglädje. Då vi menar att arbete med skönlitteratur kan vara ett bra medel för att utveckla och utmana elever i deras läsning vill vi även se hur man som pedagog kan använda denna för att hjälpa de duktiga läsarna att utvecklas vidare. Inledningsvis i diskussionen diskuterar vi om de duktiga läsarnas förutsättningar till vidare läsutveckling. Därefter följer en diskussion om hur man som pedagog kan utmana dem i sin läsning och hur man kan använda skönlitteratur som ett medel till detta.

Vad krävs för att utmana de duktiga läsarna?

Flertalet pedagoger i undersökningen menar att det är många olika faktorer som spelar in om de duktiga läsarna ska ha samma förutsättningar som de svaga läsarna att utvecklas. De menar att om det sociala fungerar, lärarna läser, det finns böcker strax över elevernas nivå och samarbetet med biblioteket är bra har de duktiga läsarna samma förutsättningar som de svaga att utvecklas vidare.

I intervjuerna framkommer det att pedagogerna är oense när det gäller om de duktiga läsarna har samma förutsättningar att utvecklas som de svagare läsarna. Några av pedagogerna tycker att duktiga läsare har samma förutsättningar och en av dem tycker till och med att de har större möjlighet att utvecklas eftersom de har ett större urval av böcker att välja emellan. Då eleverna har ett större urval av böcker att välja mellan har de också större möjlighet att hitta böcker som passar deras intresse och nivå. Han anser dock även att det kan vara svårare att motivera de elever som är duktiga läsare. Här kan man klart se att pedagogerna skiljer sig åt i synen på hur man kan arbeta för att motivera sina elever. Dahlgren med flera (1999) menar här att en förutsättning för att eleverna ska utvecklas är att man som pedagog kan individanpassa undervisningen. Även Björk och Liberg (1996) menar att de elever som kan läsa ska stimuleras för att komma vidare i sin utveckling. Det finns annars en risk att de blir uttråkade och inte kommer vidare i sin utveckling. Vi tror att ett större urval av böcker kanske inte automatiskt leder till att de duktiga läsarna läser mera eller kommer vidare i sin läsutveckling. Att det finns mycket böcker betyder inte att dessa elever automatiskt själv kan hitta rätt böcker utan de kanske behöver hjälp med detta. Här ligger det mycket på om pedagogen själv har läst mycket så att han/hon vet vilka böcker som kan passa dessa elever. Vi anser att om man ska kunna individanpassa läsningen krävs det att man som pedagog har

en stor kunskap om skönlitteratur och dess användningsområden. Det krävs också att man som pedagog har god kunskap om sina elever så att man kan lägga arbetet med skönlitteratur på den nivå där eleverna har bäst förutsättningar att utvecklas. Denna nivå är väldigt individuell. Dahlgren med flera (1999) menar att för att det ska bli en skola för alla är det upp till pedagogen att kunna anpassa undervisningen efter elevernas förutsättningar och behov.

Våra upplevelser under VFU har varit att de gånger som eleverna gått till biblioteket har pedagogen oftast följt med dem. Eleverna väljer då ofta böcker efter sitt intresse eller bokens omslag. Om då pedagogen inte är riktigt insatt i de böcker som finns kan han/hon heller inte hjälpa dem hitta böcker till lämplig nivå. Frågan är då om de böcker eleven lånar är tillräckligt utmanande för dem så att de kommer framåt i sin läsutveckling. Sannolikheten att eleverna själv ska hitta en bok som utmanar dem i sin läsutveckling är ganska liten. Detta kräver också att varje elev har stor självinsikt gällande den egna läsutvecklingen och vet på vilken nivå de befinner sig samt vilka böcker som kan passa dem. Vi tror att de flesta elever inte har denna självinsikt och därför behöver hjälp från pedagogen och skolbibliotekarien att hitta rätt böcker. Här är det då viktigt att det finns ett fungerande samarbete mellan pedagogen och skolbiblioteket. Vikten av att ha ett väl fungerande skolbibliotek är något som alla pedagoger i undersökningen är överens om. Frank Smith (2002) menar att pedagogen har en viktig roll att hitta böcker som är meningsfulla och intressanta för eleverna. Här menar både vi och informanterna att om man har ett bra skolbibliotek och ett fungerande samarbete så kan man som pedagog få hjälp med att hitta rätt böcker. Böcker som är intressanta, meningsfulla och passar det syfte och den kunskap man är ute efter. Man kan också få tips och idéer på böcker som ligger på rätt nivå för de elever man har i klassen. Smith (2002) menar att man inte kan förvänta sig att eleverna ska börja läsa då de får texter som saknar relevans, meningsfullhet och sammanhang. Risken är att pedagogens krav istället kan få motsatt effekt. Eleverna ser inte ser någon mening med att läsa. Då eleverna vill läsa för att förstå sin omgivning behöver de texter som är meningsfulla och begripliga. Om man då som pedagog tillgodoser detta kommer också eleverna att vilja lära sig läsa, så kan man sammanfatta såväl Smiths som de intervjuade pedagogernas synsätt.

Pedagogens roll i elevernas fortsatta läsutveckling

Som pedagog har man alltså en viktig roll när man ska välja böcker, som intresserar eleverna men också berör och engagerar dem. Men man måste också ha i åtanke vad det är för kunskap man vill att eleverna ska få med sig. Här kanske man ibland skulle kunna använda sig inte

bara av läromedlen utan mer av skönlitteraturen som en kunskapskälla. I vår undersökning framgår det att de flesta pedagogerna mest arbetar med skönlitteraturen som ett komplement. Det var endast en utav dem som hade valt bort läroböckerna för att istället använda sig av skönlitteraturen som "ett läromedel". Orsaken till detta är att hon ansåg att texterna i läroböckerna var dåliga, meningslösa och inte gav de svar hon sökte. Hon väljer att istället arbeta utifrån ett innehåll som hon menar är relevant för undervisningen och detta innehåll formuleras sedan till en frågeställning som har med eleverna att göra. Hon väljer därefter skönlitterära böcker som kan ge nya perspektiv på frågeställningen. Ett av hennes kriterier när hon väljer böcker till sin frågeställning är att de ska hålla för diskussioner och olika sätt att läsa på. Detta arbetssätt kan kopplas till Sandström Kjellins (2004) diskussion av Vygotskijs teori om hur pedagoger arbetar med läsundervisning för att uppnå bästa inlärningsresultat. Han menar att då två personer har sin förförståelse kan de när de diskuterar texten tillsammans, se varandras perspektiv, reflektera över dessa och på så vis vidga sitt eget perspektiv. Detta betyder också att det inte bara är eleverna som lär sig något nytt utan även pedagogen kan lära sig genom att ta del av elevernas tankar och känslor och på så sätt få nya infallsvinklar.

En av pedagogerna i vår undersökning menar att det egentligen handlar om vilken människosyn man har som pedagog. Att inte tro att man själv kan allt och inte respekterar eleven utan istället visar att eleven har något att tillföra. När det gäller de duktiga läsarna så menar hon att de ska få utvecklas så långt de vill och att det inte ska finnas några begränsningar. Hon menar att detta förutsätter att man som pedagog har en bra plattform att stå på som gör att eleverna känner att de har tillåtelse att växa. Pedagogen måste kunna visa sina elever att man vet att de är duktiga läsare och att de har möjlighet att bli bättre än man själv. Hon uttrycker alltså tankegångar som ligger nära Sandström Kjellins (2004) tolkning av Vygotskijs teori.

När det gäller barns lärande i skolan så måste man se till vad barnet är på väg att utveckla (vad det kan uppnå med hjälp av en vuxen eller i samarbete med mer kunniga jämlingar.) Vygotskij poängterar att man måste beakta både elevens inlärningspotential och de undervisningsmetoder som används; man kan inte bara beakta det ena av de två (s 7).

Vi tolkar det som att pedagogen ska starta sin undervisning där eleven befinner sig just nu men även i början ha i åtanke vart man vill att eleven ska nå. När pedagogen har detta klart

för sig, då kan han/hon också komma fram till vilka metoder som kan användas för att eleven ska kunna nå dit. Det gäller alltså att pedagogen kan koppla samman de metoder som används med det mål som eleven ska uppnå. Björk och Liberg (1996) menar också att de duktiga läsarnas läsförmåga kan utvecklas och bli mer effektiv om de får tillfälle att läsa nya och mer avancerade texter. I vår undersökning beskriver pedagogerna även andra sätt att arbeta på för att stimulera de duktiga läsarna till vidare läsutveckling. Några av de sätt som pedagogerna lyfter fram är att man successivt ska ”höja ribban” och ”trappa upp” läsningen. Detta genomge eleverna mer och mer avancerade böcker men också genom att gå mer på djupet i diskussionerna om böckerna. Detta stöds även av Ahlén m.fl. (2003) som menar att då eleven läser skönlitteratur uppstår många frågor och tankar. När eleverna och pedagogen sedan tillsammans diskuterar dessa kan de få nya kunskaper och detta i sin tur utvecklar tänkandet.

Olika genrer och människors olika villkor

Det är också en av pedagogerna som tar upp en annan aspekt som innebär att pedagogen kan låta de duktiga läsarna prova på att läsa böcker från flera olika genrer. Hon anser att det finns en risk att eleverna fastnar i en viss genre och därför inte kommer vidare i sin utveckling. Därför är det viktigt att man som pedagog är uppmärksam på vad eleverna läser. Många av de böcker som eleverna läser ingår i serier som ofta är skrivna och uppbyggda på samma sätt. Personerna, miljöerna och händelseförloppen är ofta desamma och återkommande i alla dessa böcker. Eleverna får på detta sätt inte samma tillfälle att jämföra, reflektera och dra paralleller mellan olika sorters böcker. Wingård och Wingård (1994) menar att genom att läsa många böcker ges det tillfällen att sätta sig in i hur andra lever, tycker, tänker och hur de är som personer. Detta stödjer även Svedner (1999) som även han menar att skönlitteraturen ger eleverna många olika upplevelser att reflektera över. Han anser även att skönlitteraturen beskriver olika människors sätt att tänka, känna samt deras relationer och problem vilken kan göra att eleven blir tvungen att göra olika ställningstaganden. Vi tror att om eleverna exempelvis alltid läser hästböcker får de inte olika infallsvinklar och då heller inte chans att reflektera över olika miljöer. Därför menar vi att eleven ska ges tillfälle till att läsa olika typer av böcker som gör att han/hon får nya infallsvinklar. Eleverna får också då de läser olika genrer ta del av flera olika författares sätt att skriva på. Detta kan i sin tur leda till att eleverna utvecklar sitt eget tal och skriftspråk. Wingård och Wingård (1994) anser när det gäller skönlitteraturens påverkan på elevers utveckling av tal -och skriftspråk att läsandet är värdefullt då ordförråd och språkkänsla ökar. Även skrivandet påverkas av läsningen då eleven omedvetet kan använda de lästa texterna som mall för det egna skrivandet.

Flera pedagoger anser också att man genom att läsa skönlitteratur kan få mycket kunskaper gratis och även dra paralleller till sitt eget liv. Amborn och Hansson (1998) menar också att man genom att läsa skönlitteratur kan förstå världen och sig själv. Detta anser även vi vara viktigt då man genom att läsa skönlitteratur kan få kunskap om hur andra människor tycker och tänker. Detta kan i sin tur leda till större empati och förståelse för andra människor vilket är viktiga kunskaper att ta med sig ut i livet. Wingård och Wingård (1994) menar att läsning av skönlitteratur kan utgöra en kunskapskälla. I detta avseende kan det också vara viktigt att man som pedagog vet vad som motiverar elever till att läsa. Enligt undersökningen framgår det att det till stor del var nyfikenheten och sökandet som pedagogerna anser ligga bakom elevernas motivation till att läsa. Men för att den här nyfikenheten, sökandet och viljan att veta ska leda till en djupare kunskap gäller det att man som pedagog kan sätta in rätt text eller rätt bok i rätt sammanhang. Bokens innehåll och det sammanhang som den sätts in i ska gå hand i hand. Björk och Liberg (1996) menar här att eleverna lär sig när läsning sker i sammanhang och det är då det får en mening för dem. Även Malmgren och Nilsson (1993) menar att om undervisningen sker i ett innehållsinriktat och ett starkare tematiskt sammanhang stärks dess funktion. Detta anser även vi är av stor vikt vid läsning, att böckerna kommer i ett sammanhang och att man har någon form av förförståelse innan. Detta gäller alla elever både duktiga och svaga läsare.

4.2 Metoddiskussion

Då det per telefon bara var vissa av informanterna som bad om att få intervjufrågorna mailade till sig före intervjun missade vi att skicka ut dessa frågor till tre personer. Detta kan ha påverkat resultatet då de som inte fått frågorna i förväg inte hunnit förbereda sig som de andra. Vi märkte detta under intervjun då deras svar på frågorna inte var lika utförliga som de som fått frågorna i förväg. Upplägget av intervjufrågorna skulle också kunna ha varit lite annorlunda då de frågor som vi valt att fokusera på kom först i slutet. Detta kan ha gjort att informanterna inte var lika fokuserade som de varit i början av intervjun. Svaren på dessa frågor blev därför inte lika uttömmande och ungefär likartade som tidigare svar. Huvudfrågorna borde alltså ha kommit tidigare i intervjun. Även frågornas formulering kan ha påverkat svaren till viss del. I någon fråga har vi skrivit ”goda läsare” medan vi i en annan har skrivit ”duktiga läsare” (se bilaga 1). Det beror då på vilken tolkning informanten gör av orden ”god” och ”duktig” läsare. Samtidigt är det intressant att se vad pedagogerna lägger i dessa begrepp då de själva får tolka frågorna utifrån sig själva och sina erfarenheter. I frågan

om kulturarvet beskrev vi i frågan vad vi lade i detta begrepp, medan det inte framgick i frågan om det mångkulturella samhället. Även här blev det en fråga om tolkning ifrån informantens sida. Detta gjorde att vi ibland fick klargöra vad vi egentligen menade med det.

4.3 Resultatets konsekvens för lärarrollen

Konsekvensen av de hållningar pedagogerna lyfter fram för lärarrollen är att man som pedagog själv reflekterar över sin människosyn och vågar släppa kontrollen över sin undervisning. Detta så att de duktiga läsarna känner att de får utrymme att utvecklas. Pedagogens människosyn påverkar också om eleverna får känna att deras erfarenheter och åsikter är av betydelse. Det är därför viktigt att man som pedagog är öppen för det eleverna har att tillföra i till exempel diskussioner och boksamtal. Detta kan leda till att man som pedagog måste vara flexibel och ibland kanske släppa på sin tidigare planering. På detta sätt visar pedagogen att han/hon tycker att det eleverna säger är viktigt. Detta kräver även att pedagogen är trygg i sin ledarroll och har mod att släppa taget. Det krävs också att pedagogen har stor insikt och bred kunskap om skönlitteratur. Detta för att kunna hitta böcker som är på elevernas nivå och som intresserar dem. För pedagogen innebär detta att man hela tiden måste läsa skönlitterära böcker så att man hela tiden håller sig a jour med utbudet som finns. Detta gör också att pedagogen har en bred kunskap och ett brett urval av böcker att erbjuda eleverna.

Under arbetets gång har tankar och funderingar om ny forskning framkommit. Något som skulle kunna vara intressant att undersöka är vad pedagogerna lägger i begreppet ”goda läsare” och ”duktiga läsare”. Är en ”god läsare” detsamma som en ”duktig läsare”? Är en god läsare en som läser snabbt eller den som läser sakta men faktiskt har förstått innebörden av texten? Vi hade även några tankar om att det kunde vara intressant att observera och se om pedagogernas tankar och idéer om arbetet med skönlitteratur verkligen omsätts i praktiken. Arbetar de som de förespråkar?

5. Slutsats

Den första slutsatsen som kan dras utifrån den undersökning vi gjort är att det finns en oenighet bland pedagogerna huruvida de duktiga läsarna har samma förutsättningar att vidareutvecklas i sin läsning. För att dessa elever ska kunna utmanas i sin läsning har det i undersökningen framkommit flera olika aspekter som måste vävas samman för att detta ska kunna uppnås. Den andra slutsatsen som kan dras är att de duktiga läsarnas fortsatta utveckling hänger mycket på pedagogens kunnande, bredd och sätt att arbeta. Detta då det

gäller att hitta rätt sorts böcker till varje elev, variera undervisningen samt sätta in böckerna i rätt sammanhang. Den tredje och sista slutsatsen som kan dras när det gäller de duktiga läsarnas fortsatta läsutveckling är att det finns ett väl fungerande samarbete med skolbibliotek/bibliotek men också att det finns resurser att vidareutbilda pedagogerna.

6. Sammanfattning

I *Läroplanerna för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet* (Lpo94) kan man läsa att undervisningen ska vara anpassad efter varje elev det vill säga varje elevs förutsättningar och behov (www.skolverket.se). Syftet med denna undersökning är att ta reda på om de duktiga läsarna har samma förutsättningar att utvecklas som de svaga läsarna. Vi har också undersökt hur man som pedagog kan använda skönlitteraturen som ett medel för att stimulera de duktiga läsarna till att utvecklas vidare i sin läsning och även bibehålla läsglädjen. Att vi väljer just detta ämne bottnar i att vi vill fördjupa våra kunskaper om hur man som pedagog kan möta de lässtarka eleverna och då även hur man kan använda skönlitteraturen för att göra detta. Undersökningen som gjorts har varit kvalitativ det vill säga att den gjorts genom intervjuer. I undersökningen har sju pedagoger medverkat vilka alla på något sätt arbetar eller har arbetat med skönlitteratur i skola. Frågorna i intervjuerna har berört områden som lärarnas synpunkter på läsning, hur skönlitteratur används och varför men även frågor som rör de frågeställningar som undersökningen syftar till att svara på. Den teori som står som grund till arbetet behandlar bland annat Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen (ZPD). Därefter tas även annan litteratur upp som är relevant och kan kopplas till undersökningen. Undersökningen har givit flera olika tips på hur man kan använda sig av skönlitteraturen som ett medel för att stimulera de duktiga läsarna till vidare utveckling. Men när det gällde om de duktiga läsarna har samma förutsättningar som de svaga att utvecklas vidare i sin läsning framkom det i undersökningen att det berodde på flera olika faktorer. De slutsatser som kan dras efter undersökningen är att pedagogens kunnande, bredd och sätt att arbeta kan påverka de duktiga läsarnas utveckling. Men också vidareutbildning av pedagoger samt ett bra samarbete med biblioteket är en viktig förutsättning för dessa elevers fortsatta läsutveckling och läsglädje.

REFERENSLISTA

- Ahlén, Birgitta m.fl. (2003) *Läslust och lättläst. Att förebygga och reparera lässvårigheter och bevara läslusten*. Lund: Bibliotekstjänst
- Allard, Birgita. & Rudqvist, Margret. & Sundblad, Bo. (2001) *Nya lusboken. En bok om läsutveckling*. Stockholm: Bonniers
- Amborn, Helen & Hansson, Jan (1998) *Läsglädje i skolan*. Falun: En bok för alla
- Björk, Maj. & Liberg, Caroline (1996) *Vägar in i skriftspråket*. Stockholm: Natur och Kultur
- Dahlgren, Göran. m.fl. (1999) *Barn upptäcker skriftspråket*. Stockholm: Liber
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur
- Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94) www.skolverket.se/sb/d/468, 20060515
- Malmgren, Lars-Göran & Nilsson, Jan (1993) *Litteraturläsning som lek och allvar*. Lund: Studentlitteratur
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur
- Sandström Kjellin, Margareta (2002) *Läsutveckling i ett helhetsperspektiv. Fjorton barns läsutveckling under första och andraskolåret*. Stockholm: Intellecta DocuSys
- Sandström Kjellin, Margareta. (2004) *Läsutveckling hos barn*. Solna: Ekelunds förlag
- Smith, Frank. (2002) *Läsning*. 2 uppl. Stockholm: Liber
- Svedner, Per-Olov (1999) *Svenskämnet och svenskundervisningen – närbilder och helhetsperspektiv*. Uppsala: Kunskapsföretaget
- Wingård, Barbro & Wingård, Bo (1994) *Lässtimulans i skolan vardag*. Falköping: Ekelunds förlag

Bilaga 1.

Intervjufrågor.

1. Varför har du i ditt pedagogiska arbete valt att arbeta med skönlitteratur?
2. Hur arbetar du som pedagog med skönlitteratur i din undervisning? Förberedande / Bearbetande?
3. Tar du som pedagog stöd av någon speciell lärandeteori när du arbetar med skönlitteratur? Och i så fall vilken/vilka? Motivera ditt svar.
4. Anser du att du som pedagog utvecklas i arbetet med skönlitteratur. I så fall hur?
5. Vilka kriterier utgår du som pedagog ifrån i ditt val av skönlitteratur?
6. I ditt val av skönlitteratur ser du som pedagog då till det mångkulturella samhälle vi lever i idag?
7. Hur kopplar du vårt kulturarv såsom författare, tidigare verk samt litteraturhistoria till ditt skönlitterära arbete? Motivera ditt svar.
8. I ditt arbete med skönlitteratur, finns det då något samarbete med skolbibliotek/bibliotek? Hur kan det samarbetet i så fall se ut?
9. Anser du som pedagog att läsningen är viktig och i så fall varför?
10. Vad tror du som pedagog motiverar barn till att läsa?
11. Hur kan man som pedagog hjälpa och utmana de elever i gruppen som redan är goda läsare så att de fortsätter att utvecklas samt bibehåller sin läsglädje?
12. Har man som duktig läsare samma förutsättning att utvecklas och få stimulans i sin fortsatta läsutveckling som de svagare läsarna? Motivera ditt svar.

